

Pesti dizó

Napjainkban is belső üresség ellen-súlyozását szolgálja a tömegszórako-zás, vagy a gépi civilizáció egyre uni-formizálabb életfeltételei kényszerítik a tömeget a kikapcsolódásra? Nehéz lenne a kérdésre válaszolni. Az ana-lom, a magány, az élet eredendő nyo-morúságának győtrő érzése minden időben társas lényvé avatta a tömeg-embert (csak néhány kivétel, nagy-szellem valotta, hogy ő „elég önma-gának”), de a tömegszórakozások vizsgálataánál mindig jól meghatá-rozott különbséget kellett tenni az egyes időtöltések külső megnyilvánulásai között. A kávéházi ember, aki feke-téjét kavargatva órákon át újságot ol-vas és egyetlen szót sem vált szom-szédjával, mégis élvezzi az effajta kö-zösség vizsgálatát, bátorítását s odaha-z, magában ugyanazt az időtöltési elviselhetetlennél unalmasnak találá. Ez a kávéházi lény tehát még nem szorul külső segítségre, hogy „idejét agyonüsse”, csak passzív közösségi ér-zésre tart igényt s megelőzheti a kávé-házi társai pusztá jelentével. Való-színű, hogy jóérzését s kedvtelését az is fokozza, hogy az újságot olvasás el-untával bármikor végigmustrálhatja szomszédjait, perlekedhet az újságo-sal vagy kiülethet egy bizalmasnak szánt beszélgetést, de mindez még né-gatív megnyilvánulás s bizonyos szel-lemi önállóságra (majdnem az irtuk-önellátásra) vall.

Bonyolódik a helyzet, ha zenés ká-véházról, vagy olyan helyiségről van szó, ahol a dizó szerepel. Merl mennél nagyobb a szórakozást kereső tömegember igénye a külső zaj, hang-oskodás, mozgalmasság befogadá-sára, annál mélyebb önön belső üres-sége, neurasteniája, amelyet elfojtani vagy háttérbe szorítani akar. Itt már kevés az előbbi közösségi érzés pusztá tudomásulvétele, érzékelése, a zenés vagy „dizós” kávéház látogatója nem elégzik meg a negatív benyomá-sokkal, hanem egy bonyolultabb, aktí-vabb hatást vár és maradéktalanul ki-szolgáltatja magát a környezet lármás befolyásának.

A felvetett kérdést nem világítja meg jobban az sem, ha analógiáért a szín-ház s a közönsége viszonyához fordulunk. A színházlátogató ugyanis bizonyos értelemben tudatos lény, magától érthetőnek tartja, hogy az előadás tar-tama alatt feloldódik s átengedi magát a darab problematikájának. A színház-látogató elmentyanyagát, érzésvilágát, fantáziáját viszi a játékba, érvelmi kap-csolatot keres a színházszínpad s figye-lmével, a teremtett csend térfogatával és mélységével szinte tevékenyen hozzá-járul az aktorok játékához, nemes erő-feszítéséhez. Viszont a pesti dizózók rajongói, akik esteről estére megtölte-nek néhány dunaparti és körümentli kávéházat, nem töprengenek szórako-zásunk rangján, minőségén s szellemi hasonlítható a színház és a közönség viszonyához. Az általánosítás igaztalan lenne, nem vitatható, hogy néhány irodalmi dizóznék úgy szerzik a műfa-jt irodalmi igényeihez hízáradni s nem egészen rajta múlik, hogy ez nem min-den esetben sikerül. A mai pesti dizó — ha ragaszkodik a nagy hagyomá-nyokhoz s nem *Solti* Hermint, hanem *Medgyaszay* Vilámát választja eszmény-képül — állandó függőségi viszony-ban áll az élő irodalommal vagy leg-rosszabb esetben a sanzon-költéssel és ha nem kap megfelelő anyagot, kénytelen a színvonal rovasára enged-ményeket tenni. De míg *Medgyaszay* Vilámának még *Ady* és *Babits* irt „san-zonokát” s ami a legfontosabb — a közönség sem unta el hallgatni az iro-dalmi igényű dalokat, a a költői ter-més nem kedvez a dizózóknak. A mai közönség erősebb izekre, borsosabb fü-szerekre vágyik s megnyilatkozásával kikényszeríti az új előadó-stilust és témakört. Ha a pesti dizózók részéről feltételezzük a jóindulatú erőfeszítést a színvonal fenntartására, akkor nyomon követnünk azt a folyamatot, amely a közönség izlésevel és a kávéházi bérlő üzleti érdekeivel való szakadallan sür-lődésben végül is súlyos eltolódáshoz vezet s kikényszeríti a vonzó és sikeres műsorszámokat.

A színház, ha hivatása magaslatán áll, vállalja időnként egy új stílus, egy irodalmi probléma kedvéért az átmeneti népszerűtlenséget, az anyagi kocká-zatot s ez a színházaknak is bizonyos lehetőségeket nyújt. A kávéházi bérlő-nek esze ágában sincs „irodalommal” kísérletezni, üzleti számítását rövid időtartamra vonja meg s egyetlen szempontra lebeg előtte: a dizó estéről estére megtöltse a „lokált”. Eltben a dizó szabadon választja ki számaát, a gyakorlat azonban mégis arra kény-szeríti, hogy alkalmazkodjék az üzleti alapon leszámitolható s a kávéházi fo-gyaszlatban megnyilvánuló napi siker-hez. Ennyit a dizózók anyagi függése-ről — és védelmére!...

Szemérem és áltsemérem

Fínomság, ízlés, szellem avatta nagy-gyá a francia dizózókat s *Lucienne Boyer* bizonyította be, hogy milyen magasra szárnyalhat ez az alapszabán véve másodlagos műfa. De éppen a nagy francia művészno esete igazolja, hogy e téren csak akkor lehet átlagon felülit nyújtani, ha szerenesés módon minden egyezik s ha a szellemet nem-csak az ízlés s az előadó tehetsége, hanem a nyelv hajlékonysága s a kö-zönség neveltsége is támogatja. Minden csak a maga helyén tetszetős s ha a dolgok és a környezet egymásra való hatását figyelmen kívül hagyjuk, akkor az aránytalanság s az izlettenség vesz-lye fenyeget bennünket. A francia nyelv, a francia szellem hajlékonysága alkalmas egy bizonyos fajta szerelmi tematika kifejezésére s a francia iro-dalom a nagy *Rabelais* óta úgy fejlő-dik, hogy az áltsemérmet eleve kizárja a francia gondolatvilágából. Itt tehát százados evolúcióról van szó, *Gargan-tua* harsogó életkedvét már a francia középiskolák adagolják s egy sajátos közszellem s a közizlés alakította ki a dizózók szabadosságát s utánozhatatlan közvetlenségét. Mindez valaha természetes jelleggel kölesönzőt a párizsi estéknek s a francia teljesen tisztázott körülmények között, megbőtránkozás és fenntartás nélkül mulathatott a két-értelmű vagy gyakran hangonis egy-értelmű szavakon. De a nagyságú ép-pen itt van s ugyancsak ilyen vonat-kozásban kell a pesti dizó s a — kö-zönség viszonyáról beszélni.

Egy társadalmi réteg, egy tágabb ér-telemben veit osztály életeterejét, teher-bíróképességét a többi között azon is

lemérhetjük, hogy érzéseiben, megnyil-vánulásaiban milyen mértékig termé-zetes, magabiztos, nyilt és főleg, hogy az áltsemérem milyen helyet foglal el gondolatvilágában. A szerelmi élet dol-gaiban a paraszt ösztönösen természetes, de ugyanakkor zárkózottan szem-ermes. És minden bizonyval ugyanez áll a városi dolgozó rétegekre is. *Asz-talos* István, a kitűnő erdélyi író pro-letársorsoktat taglalo regényeiben szinte szembeszökő a szereplők finomsága és szemérme a szerelmi élet kis játékaiban. A sikamlósság, az áltsemérem, a természetes érzések hiánya az erotika terén, a polgárság csodálatos fogyaté-kosságai közé tartozik s erről úton-útfélen meggyőződhetünk. Legutóbb szembetűnően akkor bizonyosodott ez be, amikor egyik kiváló előadóművés-zönk kedvesen pajzán parasztdalokat tűzött műsorára s ezek az ártatlan stró-fák erősen horzolták hallgatósága ér-zéseit. Mídon a művészno elénekelt, hogy „ha az urad tunna róla, leesne a duna róla”, a közönség nagy gyö-nyörűségében majd lefordult a székről, ami elárulta, hogy ezt a falusi idült tökéletesen félreértette s nem vette észre, hogy a púhá dunnák milyen családis, meleg, közvetlen, erotikame-ntes képet fejeznek ki. A pesti diz-ózók sikamlóssága, pontosabban e sikamlósság egyezre fokozódó síkere s a közönséghez hasonló szempontjából tanulságos s bizony furcsa dolgok de-rülnek ki, ha egy este néhány ép-értekkű, egészséges parasztaszonyt vá-góntudatos munkát beültetnénk va-lamelyik dunai vagy körüti kávéház bársonyszékébe...

A közönség

Szombaton és vasárnap csak az hall-gathatja meg a dívató dizózt, aki tele-fónon vagy személyesen asztalt „reu-del”, de hétköznap ez az elővigyázatosság felesleges, mert két-három asztal mindig üresen várja az alkalmi vendégeket. A műsor, a nagy műsor csak tíz óra tájban kezdődik, ám a közönség feles óvatosságból már kilenc órakor szívrogni kezd a kávéház tej-színű ajtaján át. Ha nagyobb társa-ságok szentelték estéjükét a műves-zőnek, akkor az egyik szolgálatkész fiatalember mindig előresiet, hogy meg-nézzé, vajjon „jó” asztalt kaptak-e s nem kell-e a főpincért díszkért sugdo-lódsások közben rábeszélni, hogy ad-jon egy másik „feszemélyest”, amely közvetlenül a pódium mellett van... A vendégek minden esetben elégedete-nek a számukra kijelölt asztallal s ha a főpincér és az udvarias pincérgárda a feje tetejére áll, akkor sem tudja a különböző igényeket kielégíteni. A kö-zönség elégedetlensége természetesen a legmagasabb és légtiszteletreméltóbb kultúrszomjából fakad, hiszen mindnyá-ján azért zsörtölődnek, mert nem hall-hatják elég közérrel az isteni dívát s félő, hogy esetleg elkerüli a figyelmü-ket egy — kétértelműség. Márpedig az ember a pénzért látni és főként hallani akar. A főpincérek, akiknek emberis-merete már-már a zsenialitás határán mozog, diplomatahoz illő készséggel és biztonsággal oldják meg a kényes kér-déseket. Fiatalabb párokat csak ritkán helyeznek a pódium közelébe, mert a fiataloknak még ép minden érzése, jól hallanak, nem úgy mint szegény öre-gék, akik a művészno egy-egy halkán elsuttogott malacsága közben kétségbe-esetten emelik tenyerüket fülkagylyó-jukhoz és görcsös arckifejezéssel próbálják leolvasni a diva szájáról a hall-hatatlanság sikamlósságát. A vendégek egy része — a várakozás izgalma ideje alatt — megvacorázik, a soványabb zsebük teát, feketét vagy a pin-cérek néma megvetése közben — ás-ványvizet rendelnek. Félfiz múlt, a terem lassan megtelik és a főpincér egymástán húzza ki a talpas poharokból a „Foglalt Ngs. X. úr számára” feliratú cédulákat. A pódium körül már egyetlen asztal sem üres, a pincérek elszántan cikáznak fel és alá, mert most kell a vendégekből a rendelkezést kéréselni, amíg a mű-sor megkezdődik.

nöz arcának. Labán magasszárú cu-goscipő s kabátja újján kikandikál egy érmelejtő, noha a teremben fullasztó a meleg. Az asszonyt már meglegyün-te a hervadás, de még makacs düb-vel viaskodik s néhány évig kétségessé teszi a harc kimenetelét. Szalmasárgára

festett hajában kacér csatot visel, fe-lete ruhája alatt fűző feszül s feltűnően fehér keze szórakozottan pergeti a nyakában csüngő zöld gyöngysort. Pu-hán és lagymatagon ülnék, a férfi időn-ként megnyalja a szájaszélét s gyöve-arcral mond valamit a feleségének.

A családi műsor

Halk döbpercés, a pincérek tiszte-letes kivonulása és félhomály jelzi a nagy pillanatot: a művészno elin-dult. Még egy izgalmas pillanat s az-tán belibeg az isteni diva, aki ime, ma is megtöltötte — a kávéház bérlő-jének s az irodalom muzsájának öröme — a lokált. Erőtéljes, bizton-ságos taps fogadja, néhány figyelmes „bravó” is elhangzik s a művészno már ott áll reflektorfényben a pódium-mon. Karját szétártja, figyelmesen néz körül, gesztusaival kiköveteli a pro-dukciót megillető esendét, megvárja, amíg az utolsó vendég is letörülte szájáról a tojjászárgáját s aztán kacé-ran rágyujt az első malacságra. A fel-dolgozott téma időszerű s mindenek-előtt: sportesély. A közönség, az él-vektől megnémut közönség, arról ér-tesül, hogy egy hölgy, akinek egy „fess” és „snajdig” pilóta udvarolt, milyen makacsul védte eredményeit a földön, de milyen engedelkenné vált, amikor lovagja gépén a levegőbe emelkedett s ott több loopingot csinált. A fránya hölgy kalandjait a sztratoszférában szemmel láthatólag él-vezte a közönség, noha ez tapsok-ban csodálatos módon nem jutott ki-fejezésre. Bármennyire is tapasztalat-lan valaki a tapsok intenzitásának fel-mérésében, nem lehet kétségessé előtte, hogy amikor az isteni művészno belibeggett, sokkal melegebben fogadták. Nem tetszett volna a szám? De hiszen a közönség úgy figyel a pódiumra, mintha az élet végső titkait közölte volna vele a hirtelen meglevenedett *Nostradamus*. Akkor hát? Csak az ált-semérem magyarázhatja ezt a gyors, nyilt színi változást. Amikor a dizó belibeggett, még gyanakvás és gyanu-sítás nélkül lehetett neki tapsolni s a tenyere összevetrodése ártatlan elő-levezése volt a közönség bizalmának s kifejezője a művészi produkció érté-kének. Mellégondolat nélkül tapsol-hatott mindenki — már mint a szom-szédja és asztaltársa mellégondolata nélkül. Közben azonban gyökeresen megváltozott a helyzet. A művészno első száma elhangzott s most a taps már a produkció értékességét, a sikamlósság szentesítését jelenti, teljes kö-zönségvállalást a loopingozó pilótával és különös ízlésű szerepmesével. Taps tehát csak gyéren hangzik, mindenki zavartan feszeng, kínos mosolyok ül-nek ki az arcokra s a jelenlevők je-lémük és izésük szerint oldják meg a kényes helyzetet. Szerencsére a mű-vészno megelégette a tapsokat s már újabb dallamot zeng. A produkció so-katfigé: *Mije van a völgye-nyemnek?* — s a művészno e tárgyban teljesen egyértelműen, tudósi szak-szerűséggel, empirikus módszertani alapon nyilatkozott. Hallatára a Gan-gesz partján nyilván köldökükig el-pírnak s menten a víz alá süllyed-nek a jobbérzidusok, de a művészno közönsége edzelebb lehet, mert senki sem píru el, sőt most már egy fok-kal mindenki bátrabban tapsol. A krémszínruhás öregúr szeméről már régen leesett a monokli s most ott ugrándozik rengő és gumiszéren ru-ganyos pocakján. Úgy látszik, emberi erő nem tudja megállítani ezt a ren-gést, ezt a hürgést, ezt a röhejt, va-lami gombot kellene megnyomni a nyakcsigolya körül, hogy abba-hagyja... A fehérlázú fiatal lény, aki az előbb olyan mondanul hatott, mereven s görcsös igyekezettel ül he-lyén. Egyetlen arcizma sem rándul, úgy viselkedik, mintha szót sem ér-tene magyarul, csak éppen udvarias-ságból jött ide, de nem is sejti, hogy a többiek min mulatnak olyan okla-nul. A fiú újabb cigarettára gyujt és sunyin figyel a leányt. A családi asztalnál teljes a zavar és a tanácstalan-ság. A papa komoran ül s időnkint félszemmel nejlere pislog, aki a leg-nagyobb ügybuzgalommal kutat Noé bárkaszerű ridiküljében, sajnos, maga sem tudja, hogy mit. A két kis fruska hol komolykodva, hol kuncogva néz

egymásra. A nagyobbik tapasztalt le-liet a szülői szigor tekintetében s titokban azt találgatja, hogy odahaza hány pofont fognak kapni, amiért idehozták a társaságot? Hármát, né-gyet? Mindegy, a kislány arckifeje-zése elárulja, hogy azért megérte... Az idősebb házaspár, a szalmaszín-hajú asszony és a cügoscipős férj zavartalanul élvezte a produkciót s egy-egy félreérthetetlen célzásnál a kis tacsoképeű férj időt szakított ma-gának, hogy nevetés közben megbökje neje könyökét. Ilyenkor az asszony dühösen az urára nézett, mintha szé-gyenkezne miatta, aztán elhúzta a könyökét és séftődötten odébb ült...

A művészno még egy utolsó számot énekelt, majd visszavonhatatlanul el-línt az oldalbejártat plüssfüggönyei mögött, magára hagyva közönségét a felgyulladó fényekben, a feszélyezett-ségben és az arcok pirosságát át pá-rólgó zavarban. Valóban tapintatlan-ság tőle, hogy ily gyorsan távozott. Most már nem lehet a pódiumra bá-mulni, nem lehet a zongorista játékát figyelni, hanem szembe kell nézni valakivel, aki ott ül az ember mellett és folytatni kell egy szabványos társadalmi kontaktust, amit a művészno alaposan megszakított. Kényes helye-zék áthidalása nagy társasági rutint, hidegvért és szellemességet igényel s csak kevesen akadnak, akik egy elkö-vetelt baklövést nem tetéznek egy még nagyobb s végül is nem zavarodnak teljesen bele önön ügyefogyottsá-gukba. Ha egy társaságban valaki el-szólja magát, utána vagy kínos csend támad, vagy ha akad egyetlen ép-értekkű ember, akkor az harsány ne-veléssel oldja meg a szituációt. De mi a teendő itt a kávéházban, ahol már szikráznak a csillárok, vakít a fény s tízperces válogatott „elszólások” és malackodások után folytatni kell egy amúgyis érdektelen társalgást? Az első mozdulat mindenkit a póteseleke-detek révébe kerget. Ok nélkül izem-mozog a közönség, a nők zsebkendőt, púdermascot, ruzsruccskát kapnak elő, felkattintják ridiküljükét, szípá-kolnak és vadul kotorásznak. A fér-kek legtöbbje cigarettára gyujt, telje-sen indokoltanul megrágnja nyak-kendőjét, felhúzza nadrágját, az aszt-al alá hajol és begyüri cipőfüzőjét s ha mindezidő alatt nem párolgott el a zavar, akkor ingerülten pincér után kiált, noha eredetileg kiszámitott pénzzel jött a kávéházba. A pincérek érzik a pillanat horderejét, villám-gyorsan cinkáznak az asztalok között, itt egy cikánykot ajánlanak, ott „még egy dugaszolat, kéremalásson”, amott pedig „valami téstát a sült után”. És a vendégek hüzzog rendelnek, csak-hogy beszélhesenek, csakhogy va-lamit csináljanak, csakhogy átvészeljék ezt a néhány kínos percet. Lassan elúll az izgalom, már csak néhány aszt-altársa az egyik fiatalember nyak-csigolyájához teszi jobb mutatóját és hátulról előre végiggrántja kifogás-talan gallérját, a másik ifjú szokatlan fűrűszéggel tüzet ad a papának, aki rágyujt s a monokli öregúr elmélyül-ten törölgeti monokliját, mely érde-mei jutalmul hamarosan visszakerül a szemére. Az átmenetet — az elszó-lás követte zavar átmenetét — szeren-esen átvészelték, már ismét biz-tontsággal ülnék székeiken, unottan, fölényesen, fáradtan társalognak s mint arab emírek, akikre már csak az erős, intenzív ingerek hatnak, kíszó-lag szenvedve, de valójában kitűnő izgalommal türelmetlenségtől topo-rzólkóva és sunyin várják a soron kö-vetkező számot...

Arató András

Telefonszámaink:

- Szerkesztőség . . . * 128-428
- Kiadóhivatal . . . * 126-726
- Nyilttéri hirdetésosztály . . * 120-130